

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.2.61>

УДК 330.3:658.5

*О. А. Вовк,
аспірант кафедри менеджменту підприємств, Національний технічний
університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського»*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0214-9856>

*А. Д. Кухарук,
к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2792-4137>

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНО АКТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ В ГАРМОНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСБАЛАНСІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

*О. Vovk,
Postgraduate student of the Department of Management of Enterprises,
National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
А. Kukharuk,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of International Economics, National
Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

THE ROLE OF INNOVATIVELY ACTIVE ENTERPRISES IN THE HARMONIZATION OF ECONOMIC IMBALANCES DURING THE WAR

У статті актуалізовано питання гармонізації економічних інтересів бізнесу, держави та населення в умовах війни. Поглиблено розуміння змісту економічної гармонізації діяльності підприємств. Визначено особливості

функціонування сучасних підприємств. У статті піднімаються питання ресурсного забезпечення українського бізнесу, загроз, що супроводжують процеси вимушеної релокації, а також визначається позиція бізнесу щодо ймовірних законодавчих змін, котрі можуть негативно вплинути на забезпеченість кваліфікованими кадрами. Виявлено чинники економічної гармонізації інтересів вітчизняних підприємств, держави та населення як передумови їх адаптивності та повоєнного відновлення. Означено роль бізнесу у подоланні економічних дисбалансів. З огляду на наявність значної кількості проблем функціонування в умовах війни, обґрунтовано, що відновлення інноваційних ініціатив бізнесу має відбуватись на засадах міжнародного партнерства, за рахунок вступу інноваторів до професійних консорціумів та участі в конкурсах на фінансування проєктів за програмами різного масштабу.

The article updates the issue of harmonizing the economic interests of business, the state, and the citizens in wartime conditions. The article deepens the understanding of the content of economic harmonization of the activities of enterprises. Features of the functioning of modern enterprises are determined. The article raises issues of resource provision of Ukrainian business, threats accompanying the process of forced relocation, and defines the position of business regarding probable legislative changes that may negatively affect the supply of qualified personnel. A special aspect of the activity of domestic companies, which work today in extremely difficult conditions, is their innovative activity. It is innovations that become the driver of changes and the core of added value to support the image of Ukraine. Today, Ukrainian enterprises are desired and invited participants of international consortia for the development of innovative projects. However, during the war, many enterprises refuse to develop innovations due to financial constraints, and those who seek to be participants in innovation processes do not have the necessary personnel. The factors of economic harmonization of the interests of domestic enterprises, the state, and the citizens as prerequisites for their adaptability and post-war recovery have been identified. The role of business in overcoming economic imbalances is defined. In view of the presence of a significant number of problems of functioning in the conditions of war, it is justified that the restoration of innovative business initiatives should take place based on the international partnership, due to the entry of innovators into professional consortia and participation in competitions for financing projects under programs of various scales. EU grant support programs, for example, Horizon Europe, can become an

important source of funding for innovation of science-intensive and high-tech enterprises. However, to participate in the relevant competitions, partnership relations, a developed concept, and experience in writing successful project applications are necessary. A promising direction for further research is the determination of reserves for simplifying procedures for grant support to domestic enterprises.

Ключові слова: *економічна гармонізація, економічні дисбаланси, економічні інтереси, вітчизняний бізнес, інноваційна діяльність, грантова підтримка, ресурсне забезпечення*

Keywords: *economic harmonization, economic imbalances, economic interests, domestic business, innovative activity, grant support, resource provision.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне підприємництво зазнає впливу низки значимих негативних чинників економічної та неекономічної природи. Окрім еволюційних аспектів розвитку економічних систем, таких, як цифровізація бізнесу та інтелектуалізація продуктів і послуг, усе більшого значення набувають складно прогнозовані фактори – економічні кризи, політичні конфлікти, війна. Сьогодні посиленого впливу таких чинників зазнає бізнес в Україні, що функціонує в умовах тривалої російської агресії. Дані останніх досліджень свідчать про налаштованість значної кількості підприємств на роботу в умовах затяжного конфлікту, і лише невелика частка суб'єктів господарювання очікує на закінчення російсько-української війни у найближчі декілька років.

Важливим аспектом діяльності вітчизняних компаній, котрі працюють сьогодні у надзвичайно складних умовах, є їх інноваційна активність. Саме інновації стають рушієм змін та ядром доданої вартості на підтримку іміджу України. Українські підприємства та установи сьогодні є бажаними й запрошуваними учасниками міжнародних консорціумів з розробки інноваційних проєктів. Проте, згідно [21], під час війни переважна більшість підприємств відмовляється від розробки інновацій через фінансові обмеження, а ті, котрі прагнуть бути учасниками інноваційних процесів, не мають

необхідних кадрів.

Зазначене обумовлює необхідність акумуляції підприємствами ресурсів, а також доцільність їх кількісної та якісної оптимізації задля ефективного використання на довгострокову перспективу й подальшого інноваційного розвитку країни. У процесі накопичення, розподілу й використання ресурсів нерідко виникають такі економічні дисбаланси, як неузгодженість інтересів різних суб'єктів, котрі утворюють економічну систему. Наприклад, розробка певних інноваційних, але об'єктивно шкідливих продуктів може призводити до погіршення репутації фірми, завдати шкоди здоров'ю людини; зростання одного бізнесу може відбуватись за рахунок скорочення іншого; нарощення конкурентних переваг однієї компанії супроводжується послабленням конкурентоспроможності інших гравців ринку; формування і максимізація прибутку підприємств відбувається в умовах функціонування фіскального механізму, а обов'язкові платежі все частіше розглядаються бізнесом як податковий тягар.

Тож важливим науковим завданням є пошук дієвих механізмів мінімізації або подолання тих економічних дисбалансів, котрі спричиняють затримку розвитку економічної системи. Саме гармонізація економічних інтересів бізнесу, держави та населення є резервом їх адаптивності та розвитку. Особливу увагу доцільно приділити ролі інноваційно активних підприємств у забезпеченні гармонізації економічних інтересів, оскільки потенційно саме вони можуть виступати посередником у подоланні значної кількості економічних дисбалансів за нестачі зовнішньої фінансової допомоги Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі концептуалізація економічної гармонізації проводиться в різних дослідницьких площинах. Так, у площині дослідження економічних інтересів питання економічної гармонізації висвітлюють К. М. Жиленко [5], М. П. Калиниченко [7], С. В. Кальченко [8], Л. І. Панкова [13], Н. С. Педченко та Н. Ю. Стрілець [14], Г. М. Пилипенко [15] та ін. Результатами проведених досліджень стали напрацювання щодо розвитку підходів до трактування понять «економічна гармонізація», «економічні інтереси»; вченими визначено важелі механізму економічної гармонізації інтересів підприємств, уряду та громадян, зокрема,

механізму узгодження інтересів підприємств та держави в інвестиційному контексті.

Питання забезпечення інноваційного розвитку економічних систем висвітлено у працях багатьох закордонних та вітчизняних науковців, зокрема, Г. Вогеля, Ф. Котлера, М. Портера, В. М. Гееця, Н. І. Чухрай, Л. І. Федулової та ін. Питання економічного розвитку інновацій під час війни досліджено у працях Н. М. Давиденко [2], Т. Е. Беялова [1], І. А. Шовкун [21], та ін. Як зазначає Т. Е. Беялов, сьогодні війна може поховати інновації в промисловому середовищі, але вона створює й нові можливості [1, с. 66].

Проблематика узгодженості мотивів діяльності підприємств та мотивів роботи інших суб'єктів національної економіки є достатньо розробленою та опрацьованою. Разом з тим, залишаються такими, що потребують подальшого розвитку питання гармонізації інтересів суб'єктів бізнесу та суспільства в умовах війни, економічних шоків та кризи. Особливо актуальним вбачається виявлення системотворчих чинників адаптивності бізнесу за рахунок гармонізації його діяльності відповідно до економічних інтересів суб'єктів зовнішнього середовища.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є поглиблення розуміння змісту та процесів економічної гармонізації діяльності підприємств, зокрема, через вирішення таких завдань: (а) визначення особливостей функціонування сучасних підприємств в умовах війни; (б) виявлення чинників економічної гармонізації інтересів вітчизняних підприємств, держави та населення як передумови їх адаптивності та повоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед досліджень, що проводяться в Україні з метою визначення стану підприємництва в умовах повномасштабної російсько-української війни, доцільно виділити кон'юнктурні опитування, котрі проводяться за ініціативи Національного банку України [3], Advanter Group [4], а також Європейської бізнес асоціації [16].

Так, згідно чергового щоквартального дослідження Національного банку України щодо ділових очікувань підприємств, спостерігається значна частка суб'єктів господарювання, котрі прогнозують погіршення показників своєї

діяльності або відсутність змін (Табл. 1).

Таблиця 1. Результати опитування підприємств за ініціативи НБУ у 2023 р.

Сектор	Очікування щодо динаміки обсягів продукції (робіт, послуг)	Жовтень 2023 р.	Листопад 2023 р.	Грудень 2023 р.	Січень 2024 р.
Промисловість	Позитивна,%	31,9	28,8	27,9	19,0
	Без змін,%	47,6	49,8	47,9	43,1
	Негативна,%	20,5	21,5	24,2	37,9
Будівництво	Позитивна,%	16,7	4,8	15,0	4,5
	Без змін,%	62,5	61,9	60,0	31,8
	Негативна,%	20,8	33,3	25,0	63,6
Торгівля	Позитивна,%	26,9	25,7	25,8	8,1
	Без змін,%	56,5	53,2	39,8	40,4
	Негативна,%	16,7	21,1	34,4	51,5
Сфера послуг	Позитивна,%	16,0	24,8	16,3	11,1
	Без змін,%	64,6	56,8	52,8	52,4
	Негативна,%	19,4	18,4	30,9	36,5

Джерело: сформовано на основі [3].

Поступово збільшується частка респондентів, котрі очікують зменшення обсягів виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг), і ця тенденція є характерною для усіх зазначених у табл. 1 секторів економіки. Такі очікування є найбільш поширеними серед представників сектору будівництва (63,6 % у січні 2024 року) та серед торгівельних підприємств (51,5 % у січні 2024 року).

Відповідно до дослідження, проведеного Європейською бізнес асоціацією, більше половини респондентів очікують на позитивну динаміку розвитку бізнесу у 2024 році, а близько 46 % планують збільшувати заробітні плати працівників до 10 %. Позитивним аспектом також є те, що близько чверті респондентів планують нові проєкти середньою вартістю 8 млн дол. США, а також інвестуватимуть кошти у соціальні ініціативи у розмірі в середньому 6 % від доходу.

При цьому варто зауважити, що поточний стан компаній, їх очікування та реальні перспективи роботи в умовах війни залежать не лише від виду економічної діяльності та наявних ресурсів, а й від місця знаходження. З початку реалізації урядової програми релокації (березень 2022 р.) було переміщено у більш безпечні регіони України понад 800 підприємств (з них більше 30 % – до Львівської та Закарпатської областей) [19].

Поряд із очевидними перевагами від переміщення до віддалених від бойових дій регіонів, підприємства, котрі планують релокацію, мають враховувати наявні специфічні загрози. Так, згідно [11], через зміну місця знаходження підприємство може зазнати проблем, пов'язаних із порушенням напрацьованих економічних зв'язків, організації операційної діяльності (недостатність або непридатність території для розміщення потужностей, невідповідність або відсутність необхідних інженерних мереж, соціальної інфраструктури, кваліфікованих кадрів, поява логістичних проблем тощо).

Відчутної гостроти набуває проблема кадрового забезпечення роботи підприємств через виїзд значної кількості громадян за межі України, а також у зв'язку із мобілізацією до збройних сил частини кваліфікованих кадрів. У 2024 році на підприємствах, котрі не є представниками пріоритетних секторів і не мають механізму бронювання співробітників, кадрова проблема може поглибитися. Тому бізнес оперативно реагує на законодавчі зміни, які запроваджуються урядом. Так, Українська Рада Бізнесу, до складу якої входить 113 бізнес угруповань (близько 28 тис. суб'єктів господарювання) звернулася до влади із пропозиціями [6] щодо доопрацювання законопроекту №10449 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку, з метою уникнення загострення проблем кадрового забезпечення бізнесу у найближчій перспективі. Внесено низку пропозицій, врахування яких сприяло б зменшенню суперечностей між інтересами бізнесу й громадян та держави та наблизило б досягнення спільної мети – перемоги у війні.

Варто підкреслити, що брак робочої сили є другим найбільш впливовий негативним чинником роботи бізнесу, після фактору небезпеки, згідно результатів чергового опитування підприємств, проведеного у грудні 2023 року Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій [12, с. 8].

Інноваційна діяльність підприємств в нових умовах також зазнала трансформацій. Як зазначається у науковій праці Н.М. Давиденко та А.Ю. Волкова, «основними ресурсами підтримки та сприяння розвитку інноваційних проектів в Україні є венчурні компанії, які вкладають чималі кошти як на початкових етапах, так і на етапах розвитку та розширення проектів. Дані

компанії зараз знаходяться у стадії невизначеності, оскільки венчурне фінансування може не принести прибуток» [2, с. 6]. Багато підприємств, які працюють в Україні, на тлі підвищення цін на сировину, зростання логістичних витрат та кадрових проблем вимушені скорочувати фінансування інновацій, а нерідко і взагалі відмовляться від інноваційної моделі розвитку. Згідно [18], мотивуванням до інновацій можуть стати довгострокові галузеві програми розвитку, фіскальні стимули та покращені формати спілкування з інноваторами. Важливим джерелом фінансування інновацій наукомістких та високотехнологічних підприємств є програми грантової підтримки ЄС, наприклад, Horizon Europe. Проте для участі у таких конкурсах необхідні партнерські зв'язки, чітка концепція, досвід написання успішних проєктних заявок. Це потребує часу та навичок ефективної співпраці у складі міжнародних колективів (робочих груп).

Згідно із дослідженням проблем відповідальної поведінки бізнесу в часи війни в Україні, звіт про яке було підготовлено в рамках Академії з бізнесу та прав людини [20], ймовірними є чотири сценарії діяльності бізнесу в Україні у найближчий час (Табл. 2).

Таблиця 2. Сценарії роботи бізнесу під час війни

№ з/п	Сценарій	Супутні проблеми
1	Діяльність в умовах активних бойових дій	Найвищий рівень небезпеки, руйнування критичної інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, неможливість релокації, наприклад, комунальних підприємств або організацій, що забезпечують евакуацію людей.
2	Діяльність на непідконтрольних урядом територіях України	Це найбільш ризикований сценарій у правовій площині. В Україні введено заборону на здійснення господарської діяльності на територіях поза контролем уряду України, а діяльність всупереч такій забороні передбачає кримінальну відповідальність.
3	Діяльність в інших постраждалих від війни районах чи переміщення в безпечніші західні регіони України чи за кордон	Дефіцит товарів першої необхідності; проблема доступу до житла через руйнування житлових будинків та частин транспортної інфраструктури. Проблеми, пов'язані із релокацією підприємства, зокрема, кадрові, ресурсні та логістичні.
4	Діяльність на територіях України, де було відновлено контроль урядом України	Підвищені ризики для життя і здоров'я людини через мінування земель, знищення об'єктів критичної інфраструктури, екологічні та санітарні наслідки руйнувань.

Джерело: представлено на основі [20, с. 21-24].

Як видно з табл. 2, кожен зі сценаріїв супроводжується поточними та ймовірними проблемами, вирішення котрих здебільшого не залежить від внутрішніх можливостей власне підприємств. Натомість, дестимулюючий вплив зовнішніх умов ускладнює прогнозування економічних результатів за всіма секторами економіки. Поточний стан вітчизняної економіки узагальнено представлено в табл. 3.

Таблиця 3. Деякі показники економічного розвитку України

Напрямок	Факти	Вплив на діяльність підприємств
Ринок праці та рівень бідності	Рівень безробіття становить 17 %, частка населення, що змушена заощаджувати на продуктах харчування – 19,2 %	Зниження платоспроможного попиту при стійкому збільшенні виробничих та логістичних витрат негативно позначається на показниках рентабельності виробництва та продажів.
Очікування бізнесу та громадян	Регулярні опитування, які проводяться НБУ для визначення ділових очікувань бізнесу, показують погіршення прогнозів економічної ситуації. Індекс очікувань ділової активності НБУ у січні 2024 р. зменшився до 41 порівняно з 45,7 у грудні 2023 р. Індекс споживчих очікувань знизився у січні 2024 р. до 76,4 порівняно з 92 у травні 2023 р.	Збільшення частки підприємств та громадян, що прогнозують погіршення економічних показників у наступному кварталі, спричинене, в першу чергу, такими подіями, як посилення інтенсивності бойових дій, дестабілізація зовнішньої фінансової допомоги, блокада кордонів, посилення загроз кібератак, брак кадрів.
Іноземна фінансова допомога	Отримано 390 млн дол. зовнішнього фінансування, з них 90 млн – грантова підтримка, решта суми – кредитні кошти. Погоджено чотирирічний пакет допомоги Україні від ЄС на суму 50 млрд євро, зокрема в березні 2024 р. очікується отримання 18 млрд	Оскільки зовнішня фінансова допомога виступає важелем регулювання інфляційних ризиків, а також дозволяє покрити необхідні витрати соціального спрямування, то опосередковано впливає на бізнес і за рахунок тимчасової макроекономічної стабілізації, і через часткове фінансування попиту.
Монетарна політика та інфляція	Спостерігається позитивна динаміка рівня інфляції: зниження з 26,6 % до 5,1 % за 2023 рік за рахунок дієвих заходів державного регулювання. У 2024 р. очікується прискорення інфляції.	Зниження інфляції є позитивним економічним чинником. Проте ціни на деякі види товарів і послуг навіть в цих умовах підвищилися (деякі продовольчі товари, а також електроенергія та амбулаторні послуги). У 2024 році очікується подальше зростання цін.

Джерело: представлено й доповнено на основі [17].

Слід підкреслити, що тенденція до підвищення рівня безробіття та бідності під час війни спричиняє посилення загроз в першу чергу для малих та мікро підприємств, особливо для тих, котрі не мають «фінансової подушки» у вигляді заощаджень.

Аналіз економічних особливостей розвитку бізнесу в Україні за 2023 рік надає можливість зробити припущення про поглиблення за незмінних умов наступних економічних дисбалансів:

- в ланцюзі відносин «*держава-бізнес*»: поглиблення розриву між необхідністю стягнення податків, зборів та інших обов'язкових платежів та прагненням бізнесу заощадити задля виживання за рахунок тінізації частини доходів; загострення проблеми кадрового забезпечення у випадку неврахування пропозицій бізнес-асоціацій щодо доопрацювання законопроекту про мобілізацію; неспроможність значної кількості мікро та малих підприємств продовжувати працювати задля реалізації суспільно важливих соціально спрямованих ініціатив, волонтерських кампаній, донейтингової діяльності на підтримку війська;
- в ланцюзі відносин «*бізнес-населення*»: виникнення необхідності вдаватись до заміни дорогих сировини та матеріалів більш дешевими задля стримання вимушеного росту роздрібних цін на товари та послуги. Наприклад, для харчової, хімічної та фармацевтичної галузей такі заходи матимуть пролонговані негативні наслідки, оскільки продукція відповідних підприємств напряду впливає на здоров'я людини;
- в ланцюзі відносин «*держава-населення*»: ймовірність зменшення розміру соціального забезпечення у випадку недоотримання зовнішньої фінансової допомоги, дефіциту бюджету та необхідності посилити фінансування роботи воєнно-промислового комплексу через затяжну війну.

Подолання загроз щодо поглиблення зазначених вище дисбалансів вбачається у реалізації заходів щодо гармонізації економічних інтересів у тріаді «бізнес-держава-суспільство».

Дослідження різних підходів до визначення поняття гармонізації інтересів підприємств показало наявність окремих дискусійних положень, зокрема, недостатню повноту наявних визначень в частині виокремлення складових діяльності підприємства, котрі є джерелом економічних інтересів.

Під гармонізацією інтересів підприємства автори розуміють процес узгодження економічних інтересів підприємства та інтересів інших суб'єктів зовнішнього середовища, що забезпечує зменшення ресурсного дисбалансу всіх учасників ринку та надає можливість подальшого комерційного успіху діяльності підприємства на основі впровадження інновацій, дотримання принципів корпоративної соціальної відповідальності та сталого розвитку [9].

В мирний час серед інструментів економічної гармонізації, наприклад у ланцюгах відносин «бізнес-населення» та «бізнес-держава», актуальною є ESG концепція. Термін ESG у сучасному розумінні вперше було згадано 2004 року у звіті ООН «Who Cares Wins». Помітного розвитку концепція почала набувати дещо пізніше. Так, з 2018 р. по 2020 р. в брифінгах для інвесторів було збільшення згадувань ESG на 671% [10]. Концепція, вочевидь, не втрачає актуальності і в часи економічних шоків та кризи, оскільки на її основі можливо забезпечити базис для подальшого економічного відновлення.

Для підприємств, котрі працюють наразі в Україні в умовах війни ключем до подолання розриву між власними економічними інтересами, інтересами населення та інтересами держави є залучення грантового фінансування на соціально та екологічно значимі проекти за рахунок міжнародного партнерства та участі у конкурсах за програмами EU4Busines, Horizon Europe, Глобального інноваційного фонду, Українського фонду стартапів, програмою «Конкурентоспроможна економіка України» та ін. Відповідність між наявними економічними дисбалансами та пріоритетними діями бізнесу задля їх подолання, представлена на рис. 1.

З урахуванням загроз безпекового та міграційного характеру, а також настоїв бізнесу, частина із пріоритетних завдань діяльності підприємств з рис. 1 може бути не виконана. Проте пільгові механізми державної підтримки активних підприємств, а також просвітницька робота із бізнесом з метою інформування їх про наявні програми фінансування інноваційних проєктів можуть стати додатковими можливостями, котрі сприятимуть зменшенню економічних суперечностей в системі «бізнес-держава-населення».

Рис. 1. Роль бізнесу у подоланні економічних дисбалансів

З урахуванням загроз безпекового та міграційного характеру, а також настоїв бізнесу, частина із пріоритетних завдань діяльності підприємств з рис. 1 може бути не виконана. Проте пільгові механізми державної підтримки активних підприємств, а також просвітницька робота із бізнесом з метою інформування їх про наявні програми фінансування інноваційних проєктів можуть стати додатковими можливостями, котрі сприятимуть зменшенню економічних суперечностей в системі «бізнес-держава-населення».

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Фундаментальне економічне протиріччя – обмеженість ресурсів та необмеженість потреб – породжує об’єктивні економічні дисбаланси, які проявляються у неузгодженості інтересів різних суб’єктів економічної системи. Особливо це відчутно в кризові часи, коли загострюються проблеми ресурсного забезпечення. Економіка України зазнає руйнівного впливу війни, і перед вітчизняним бізнесом постають нагальні завдання з акумуляції ресурсів задля виживання й повоєнного відновлення. Якщо до початку повномасштабної війни українські підприємства були достатньо інноваційно активними, то станом на

початок 2024 року настрої підприємств дещо змінились. Поряд із позитивними прогнозами щодо розвитку економічної ситуації в Україні на найближче майбутнє, наявна велика кількість компаній, котрі не очікують покращень за основними напрямками діяльності і готуються до роботи в умовах затяжної війни. У цьому контексті перше, що скорочується, – бюджет на інноваційні проекти, оскільки складність прогнозування терміну повернення інвестицій у турбулентному середовищі спонукає бізнес до заощаджень.

Разом з тим, відновлення інноваційної активності вітчизняних підприємств опосередковано сприятиме вирішенню деяких дисбалансів національної економіки. Тому пріоритетним завданням у цьому напрямі є партнерство держави та представників бізнесу, а саме: просвітницька робота задля передачі знань підприємцям щодо наявних програм фінансування інновацій; механізми пільгової підтримки інноваційно активних підприємств з боку держави. Водночас, інновації в часи війни мають вирішувати нагальні проблеми суспільства – збереження життя і здоров'я Людини; відновлення житлових будинків, їх утеплення; ресурсо- та енергозбереження й їх ефективність; відновлення й збереження ґрунтів і водних ресурсів та ін. Загалом, підхід до інноваційного розвитку, що ґрунтується на принципах ESG, є актуальним та перспективним навіть і особливо сьогодні, коли значна частка респондентів тематичних опитувань професійних організацій свідчать, що інновації «не на часі».

З огляду на наявність значної кількості проблем функціонування в умовах війни, відновлення інноваційних ініціатив бізнесу має відбуватись на засадах міжнародного партнерства. Так, за рахунок вступу інноваторів до професійних консорціумів та участі в конкурсах на фінансування проєктів за програмами різного масштабу, можливим стає залучення додаткових коштів для фінансування економіки на сучасному складному етапі, коли зовнішня фінансова допомога від іноземних партнерів під питанням.

Зазначене обумовлює здатність інноваційно активних підприємств, котрі діють на засадах суспільно та економічно значущих інновацій, виступати суб'єктами гармонізації національної економіки та подолання економічних дисбалансів.

Перспективним напрямом подальших досліджень є визначення резервів спрощення процедур грантової підтримки вітчизняних підприємств задля посилення їх інноваційної активності.

Література

1. Беялов Т. Е. Інноваційний розвиток підприємництва в умовах війни та в післявоєнний період. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації» : тези доповідей, м. Київ, 7 жовтня 2022 року. Київ : КНУТД, 2022. С. 66-67.
2. Давиденко Н. М., Волков А. Ю. Війна в Україні: криза інноваційних стартапів. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 28. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1317/1272>
3. Ділові очікування підприємств України: IV квартал 2023 року. Департамент статистики та звітності Національного банку України. Вип. № 4 (72). 72 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2023-Q4.pdf?v=7
4. Длігач А. Стан та перспективи малого й середнього бізнесу. Економічна правда. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/12/11/707562/>
5. Жиленко К.М. Гармонізація економічних інтересів ТНК в умовах економіки нового типу / К.М. Жиленко. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 4/2018. С. 39-44. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2018/9.pdf
6. Законопроект про мобілізацію потребує комплексного доопрацювання та усунення норм, які негативно впливають на бізнес. Офіційний сайт Української ради бізнесу. 2024. URL: <https://urb.org.ua/zakonopro%D1%94kt-pro-mobilizacziyu-potrebu%D1%94-kompleksnogo-doopraczyuvannya-ta-usunennya-norm-yaki-negativno-vplivayut-na-biznes/>
7. Калиниченко М. П. Гармонізація економічних інтересів у системі маркетингового управління промисловим підприємством. Економіка промисловості. 2013. № 3 (63). С. 119-128. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/52076>
8. Кальченко С. В., Попова Т. В., Свиноус Н. І. Організаційно-економічні засади гармонізації економічних інтересів держави та фермерських господарств в інвестиційній сфері / С. В. Кальченко, Т. В. Попова, Н. І. Свиноус. Агросвіт. 2021. № 3. С. 9-15. URL:

http://www.agrosvit.info/pdf/3_2021/3.pdf

9. Конкурентоспроможність видавничо-поліграфічних підприємств в умовах невизначеності : монографія / О. А. Гавриш, С. О. Солнцев, А. Д. Кухарук, Ю. О. Гавриш, Т. А. Роїк. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2023. 174 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/61666>

10. Коновальченко А. Як інноваційні підходи до ESG допомагають відновленню України. Економічна правда. 2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/15/708751/>

11. Коробка С. В. Особливості релокації малого підприємництва в умовах війни. Проблеми сучасних трансформацій. 2023. № 7. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-7-04-14/2023-7-04-14>

12. Кузяків О. Український бізнес під час війни / О. Кузяків, Є. Ангел, А. Гулік, І. Федець. Нове щомісячне опитування підприємств. Київ: ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій», 2023. Вип. 20. 49 с. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2023/TDF/_NRES_November_2023_FINAL_UA.pdf

13. Панкова Л.І. Консолідація та гармонізація економічних інтересів як детермінанти підвищення якості життя населення регіону / Л.І. Панкова. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. 2019. № 6. Т. 30 (69). С. 86-91. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_6/30_69_6_1/18.pdf

14. Педченко Н. С., Стрілець В. Ю. Інтегральна оцінка збалансованості взаємовідносин держави та суб'єктів малого бізнесу в контексті забезпечення інтересів розвитку / Н. С. Педченко, В. Ю. Стрілець. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2019. № 1 (92). С. 25-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpusk_2019_1_6

15. Пилипенко Г.М., Смесова В.Л. Взаємодія економічних інтересів в суспільстві: ретроспективний аналіз досягнень економічної науки / Г. М. Пилипенко, В.Л. Смесова. Економічний вісник Дніпровської політехніки. 2019. №1. С. 37-52. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2019/1/EV20191_037-052.pdf

16. Прогнози бізнесу 2024: результати опитування. Європейська бізнес асоціація. URL: <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2023/09/forecast-ukr.pdf>

17. Самойлюк М. Трекер економіки України під час війни. Центр економічної стратегії. 2024. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>

18. Соболеwsька Л. Інновації під час війни – чи на часі? Український

кластерний альянс. 2023. URL: <https://www.clusters.org.ua/blog-single/innovatsiyi-pid-chas-viyny/>

19. Тарасовський Ю. Через війну 840 підприємств переїхали в більш безпечні місця. Які регіони обирає бізнес. Forbes Ukraine. 2023. URL: <https://forbes.ua/news/cherez-viynu-840-pidpriemstv-pereikhali-u-bilsh-bezpechni-mistsya-yaki-regioni-vibirae-biznes-23102023-16831>

20. Уварова О., Саприкіна М. Відповідальна поведінка бізнесу в часи війни в Україні. Дослідження контексту. Академії з бізнесу та прав людини. Програма розвитку ООН, Академія з бізнесу та прав людини, 2023. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-10/undp-ua-zvit_vidpovidalna_povedinka_biznesu_v_chasy_viyny_v_ukraini_ukr.pdf

21. Шовкун І.А. Трансформація інноваційної активності підприємств під час війни. Гальчинські читання : зб. матер. міжнар. наук.-прак. конф., 2 листопада 2023 р., м. Київ. НІСД, 2023. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/tezi-gch_gotove_final_41.pdf

References

1. Bielialov, T.E. (2022), "Innovative development of entrepreneurship during the war and in the post-war period", Materialy IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Problemy intehratsii osvity, nauky ta biznesu v umovakh hlobalizatsii» [Materials of the 4th International Scientific and Practical Conference "Problems of Integration of Education, Science and Business in Globalization"], KNUITD, Kyiv, Ukraine, pp. 66-67.

2. Davydenko, N.M. and Volkov, A.Yu. (2022), "The war in Ukraine: the crisis of innovative startup", Ekonomika ta suspil'stvo, vol. 28, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1317/1272> (Accessed 10 Feb 2024).

3. National Bank of Ukraine (2023), Dilovi ochikuvannia pidpriemstv Ukrainy: IV kvartal roku [Business expectations of Ukrainian enterprises: IV quarter of 2023], vol. 4, (72), Kyiv, Ukraine, available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2023-Q4.pdf?v=7 (Accessed 10 Feb 2024).

4. Dlihach, A. (2023), "State and prospects of small and medium-sized businesses", available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/12/11/707562/> (Accessed 10 Feb 2024).

5. Zhylenko, K. (2018), "Harmonization of tnc's economic interests in the conditions of new type economy", Investytsiyi: praktyka ta dosvid, vol. 4, pp. 39-44,

available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2018/9.pdf (Accessed 10 Feb 2024).

6. Ukrainian Business Council (2024), “The draft law on mobilization needs comprehensive revision and elimination of norms that have a negative impact on business”, available at: <https://urb.org.ua/zakonopro%D1%94kt-pro-mobilizacziyu-potrebu%D1%94-kompleksnogo-doopraczyuvannya-ta-usunennya-norm-yaki-negativno-vplivayut-na-biznes/> (Accessed 10 Feb 2024).

7. Kalynychenko, M.P. (2013), “Harmonization of economic interests in the marketing management system of an industrial enterprise”, *Ekonomika promyslovosti*, vol. 3 (63), pp. 119-128, available at: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/52076> (Accessed 10 Feb 2024).

8. Kalchenko, S. Popova, T. and Svynous, N. (2021), “Organizational and economic principles of harmonization of economic interests of the state and farms in the investment sphere”, *Agrosvit*, vol. 3, pp. 9-15, available at: http://www.agrosvit.info/pdf/3_2021/3.pdf (Accessed 10 Feb 2024).

9. Havrysh, O.A. Solntsev, S.O. Kukharuk, A.D. Havrysh, Yu.O. and Roik, T.A. (2023), *Konkurentospromozhnist' vydavnycho-polihrafichnykh pidpriemstv v umovakh nevyznachenosti* [Competitiveness of publishing and printing enterprises in conditions of uncertainty], KPI im. Ihoria Sikors'koho, Kyiv, Ukraine, available at: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/61666> (Accessed 10 Feb 2024).

10. Konoval'chenko, A. (2024), “How innovative approaches to ESG help the recovery of Ukraine”, available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/15/708751/> (Accessed 10 Feb 2024).

11. Korobka, S.V. (2023), “Features of the relocation of a small business in the conditions of war”, *Problemy suchasnykh transformatsij*, vol. 7, available at: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-7-04-14/2023-7-04-14> (Accessed 10 Feb 2024)

12. Kuziakiv, O. Anhel, Ye. Hulik, A. and Fedets', I. (2023), “Ukrainian business during the war”, *Nove schomisiachne opytuvannia pidpriemstv* [New monthly survey of enterprises], HO «Instytut ekonomichnykh doslidzhen' ta politychnykh konsul'tatsij», Kyiv, Ukraine, vol. 20, available at: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2023/TDF/_NRES_November_2023_FINAL_UA.pdf (Accessed 10 Feb 2024).

13. Pankova, L.I. (2019), “Consolidation and harmonization of economic interests as determinants of improving the quality of life of the population”, *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernads'koho*, vol. 6, no. 30 (69), pp. 86-91, available at: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_6/30_69_6_1/18.pdf

(Accessed 10 Feb 2024).

14. Pedchenko, N.S. and Strilets', V.Yu. (2019), "Integral assessment of the balance of relations between the state and small business in the context of ensuring the interests of development", *Naukovyj visnyk Poltavs'koho universytetu ekonomiky i torhivli*, vol. 1 (92), pp. 25-34, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2019_1_6 (Accessed 10 Feb 2024).

15. Pylypenko, H.M. and Smiesova, V.L. (2019), "Interaction of economic interests in society: a retrospective analysis of achievements of economic science", *Ekonomichnyj visnyk Dniprovs'koi politekhniki*, vol. 1, pp. 37-52, available at: https://ev.nmu.org.ua/docs/2019/1/EV20191_037-052.pdf (Accessed 10 Feb 2024).

16. European Business Association (2024), "Business forecasts 2024: survey results", available at: <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2023/09/forecast-ukr.pdf> (Accessed 10 Feb 2024).

17. Samojliuk, M. (2024), "Ukraine War Economy Tracker", available at: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (Accessed 10 Feb 2024).

18. Sobolevs'ka, L. (2023), "Innovations during the war: is it on time?", available at: <https://www.clusters.org.ua/blog-single/innovatsiyi-pid-chas-viyny/> (Accessed 10 Feb 2024).

19. Tarasovs'kyj, Yu. (2023), "Because of the war, 840 enterprises moved to safer places. What regions does the business choose?", *Forbes Ukraine*, available at: <https://forbes.ua/news/cherez-viynu-840-pidpriemstv-pereikhali-u-bilsh-bezpechni-mistsya-yaki-regioni-vibirae-biznes-23102023-16831> (Accessed 10 Feb 2024).

20. Uvarova, O. and Saprykina, M. (2023), "Responsible business behavior during the war in Ukraine. Studying the context", available at: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-10/undp-ua-zvit_vidpovidalna_povedinka_biznesu_v_chasy_viyny_v_ukraini_ukr.pdf (Accessed 10 Feb 2024).

21. Shovkun, I.A. (2023), "Transformation of innovative activity of enterprises during the war", *Hal'chyns'ki chytannia : zb. mater. mizhnar. nauk.-prak. konf. [Galchy readings: a collection of materials of the international scientific and practical conference]*, NISD, Kyiv, Ukraine, available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/tezi-gch_gotove_final_41.pdf (Accessed 10 Feb 2024).

Стаття надійшла до редакції 15.02.2024 р.